

ЕСТЕТИКА ПРЕДМЕТІВ ПОБУТУ УКРАЇНЦІВ

Анотація: стаття присвячена дослідженню естетики побуту українців. Дослідження проведено на зразках побутових предметів, символах українців, їх естетичному призначенні. На основі проведеного аналізу виявлено головні риси, функції, традиції, символічні та знакові системи до яких відносяться основні предмети побуту українців.

Ключові слова: предмети побуту, риси народного побуту, українська національна символіка, художній символ, символічна і естетична функції.

Постановка проблеми. Аналізуючи світоглядні особливості українського народу, зазначимо, що всі образи для своїх виробів, українці брали з природи, спираючись на естетичний смак, красу. Спочатку предмети побуту були утилітарно функціональними, але з часом набували естетичних форм і ставали окрасою житла і побуту. На сьогоднішній день предмети побуту не втратили своєї актуальності, але в деякій мірі втрачився семантичний та символічно–знаковий зв'язок предметів, що нас оточують. Постає проблема відновлення частково втраченого зв'язку поколінь через такі середники як предмети побуту. Відновлення історичної пам'яті своїх предків та гордості за отриману спадщину.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Кара–Васильєва Т. в своїй роботі «Українська вишивка. Альбом» дає короткий опис рушників, символіки, розпису українців. Розглядає особливості та історію національної символіки, головні риси побуту українців з фото фіксаціями рушників та вишиванок [2,28].

Кравець О. в роботі «Сімейний побут та звичаї українського народу» розглядає засоби передачі побутових предметів через традиції, обряди, знаки, звичаї, символи [3; 102].

Шестаков В.П. в своїй роботі «Эстетические категории. Опыт системного и исторического исследования» розкриває естетичні категорії в сфері українського побуту та житла, поділяє їх на функції та дає загальну характеристику формуванню різноманітних предметів побуту. Розглядає етикет щоденного спілкування українців [4; 45].

Формулювання цілей статті. Метою є виявлення основних естетичних засобів передачі традицій через побутові предмети широкого вжитку.

Основна частина. Одним з важливих факторів, що сприяє естетичному вихованню, є краса побуту, виховання здатності розуміти і відчувати мистецтво. До краси побуту українців належать етикет щоденного спілкування,

оздоблення житла, традиції, звичаї та обряди.

Естетичні явища у сфері духовного життя, повсякденної праці, спілкування з мистецтвом і природою, у побуті, у міжособистісному спілкуванні – скрізь прекрасне і потворне, трагічне і комічне відіграють істотну роль.

В естетиці предметів побуту українців немає жодного зайвого випадкового предмета, кожна річ має своє певне призначення і освітлене традицією місце, що є характерною рисою народного побуту. У вишитих рушниках головним орнаментальним сюжетом є розетка, червона троянда і чорний лопух. Смуга полотна сама по собі має насичене символічне значення — долі, дороги, захисту. Рушник завжди був символом гостинності. Одна з відмінних рис побуту українців — обов'язкове збереження українками рушників, подарованих матір'ю, які використовуються в інтер'єрі житла для прикраси ікон.

При будівництві хати рушниками підіймали сволоки, і вже потім ці рушники дарували майстрам. На них приймали новонароджених та з рушниками проводжали людину в потойбіччя. Особливе значення відігравав рушник у весільному обряді і вважався одним з найважливіших атрибутів. Рушники дарували старостам, перев'язували через плече, якщо на заручинах доходили до згоди. Такі рушники називали плечовими. Рушниками зв'язували руки молодим, бажаючи їм щасливого подружнього життя. Рушник являється обов'язковим атрибутом кожного свята, предметом народного побуту, невід'ємним оберегом домівки [4;96].

Отже, рушник використовується в багатьох обрядах, що пов'язані зі шлюбом, народжені дитини, проходами в потойбіччя, обдаровуванні господарів рушниками на свята, обрядах захисту і очищення.

Пов'язана з побутом обрядовість — невід'ємна частина життя та світосприйняття. Зумовлені світоглядом обрядові дії так само важливі, як і вся діяльність в сфері побуту.

Українські предмети побуту віддавна виконували символічну і естетичну функції. Вже на перший погляд можна було визначити ступінь заможності й уподобання господаря (рис.1).

До предметів побуту українців відноситься і українська кераміка, що має глибоке коріння, багаті традиції, вона є частиною етнічної культури, великим пластом народного побуту. Споконвіку в кожній сільській хаті існували вироби гончарів, крім широкого утилітарного призначення, мали досить виразну художньо–естетичну складову [1;20].

Глиняний та дерев'яний посуд: баклаги, глечики, макітри, миски, горщики, куманці, барильця, слоїки тощо, був виготовлений переважно на гончарному крузі та розписаний рослинним орнаментом. Теплий колорит створюється коричневими, червоними та вохристими барвами.

Естетика предметів побуту українців має глибокі коріння, традиції, взаємозв'язку до дійсності. На сьогоднішній день існує велика кількість музеїв, де представлені предмети побутового вжитку, що виконували як естетичні так і

символічні функції.

Дерево, розпис друга половина XIX ст.	Плетіння, бондарство XVI ст.	Посуд XIX ст.
		
<p><i>Рис.1. – Предмети побуту українців</i></p>		

Предмети побуту українців є елементом усіх форм сучасної духовності, одним з провідних втілень української національної ментальності. У ході формування свідомості предмети побуту виступають спочатку як синкретичне уявлення, символ, далі як образ і знак, нарешті, як ідея, моральна засада, естетичний критерій, світоглядна категорія [7;58].

Українська національна символіка формувалася протягом тисячоліть і належить до найбагатших та найзмістовніших символічних систем людства. Ключем до її розуміння є символ, нині відомий під назвою «Тризуб» [3;80].

До найдавніших знаків, що символізують світотворення і світобудову, належать знаки трійці: хрест, тризуб, трикутник, шестикутна зірка, дерево життя, та інші і їхні модифікації.

Знакова система південноукраїнських орнаментів доволі проста і зрозуміла з відносно чітко вираженою семантикою. Особливістю гірських південно–східних районів Станіславщини, Закарпаття та Буковини є тканина вовняних ліжників з довгим ворсом.

Значний розвиток художні тканини українців отримали на Гуцульщині, в Закарпатській частині та рівнинних місцевостях Закарпаття. Особливо активно розвиваються такі види тканин, як скатерті, рушники, килими, ліжники, верети з різноманітними варіантами побудови геометричних і стилізовано–рослинних та геометричних мотивів.

Килими, за характером оздоблення поділяються на дві великі групи: прикрашені рослинними мотивами та з геометричною орнаментикою. Кожна з цих груп має певну територію поширення. Виробництво рослинних килимів поширюється на Катеринославщині, в Херсонщині, на східній і західній областях Поділля, Буковини. Геометричний килим переважає на Поділлі, Галичині, Буковині, Закарпатті.

Становлення і розвиток килимарства Гуцульщини проходили під певним впливом килимарських центрів Поділля, Прикарпаття та Буковини.

Гуцульський комплекс характеризується перевагою вовняної сировини над льняною і конопляною, використанням деяких старовинних знарядь ткацтва, виготовленням різноманітних сортів полотна для натільного, верхнього та поясного одягу.

Також до народного побуту увійшли церковні молитовні формули та деякі предмети церковного культу. На побутовому рівні релігія народних мас являла собою поєднання християнських ідей з язичницькими віруваннями й уявленнями.

Кухлі, кварта, глиняні та полив'яні миски, дерев'яні й мальовані тарілки, дерев'яні розмальовані ложки, варехи, ополоники з округлою точеною ручкою, сільнички, куманці, різноманітні глиняні, фаянсові фігурки птахів, коників, півників відносились до предметів побуту українців (рис. 2.). Це були своєрідні обереги від зла, від лихого ока — символи достатку, добра, благополуччя. Вважалося гарним статком та естетичним смаком, мати в хаті такі предмети побуту [6;42].

Естетика предметів побуту українців — сфера прояву естетичного відношення українців до дійсності у повсякденному житті: зовнішній вигляд, поведінка тощо.

Зображення тварин, рослин, спроби використання природних форм для створення предметів побуту українців — все це свідчить про поступове духовне і практичне оволодіння творчими силами живої природи, які ставали силою людини і забезпечували їй подальший матеріальний і духовний розвиток. Саме цим обумовлене особливе місце природи в естетичному досвіді людини та її художній творчості.

Предмети сільської праці XVIII ст.	Гончарство кінець XVII ст.	Веретено XVI–XVII ст.
		
<p><i>Рис. 2. – Побутові вироби та приладдя українців – використання різних технік, форм і прийомів оздоблення побутових речей</i></p>		

Смислові ознаки народного розпису, орнаментів є частиною фольклорно–образного розуміння природи, дійсності, космологічних уявлень народу. Тобто розпис виконував роль передачі знання та історії роду і країни, пов'язувався з життєтворчими силами природи, тому основні елементи символіки відтворювали народні знання і уявлення (рис. 3).

Писанка	Український рушник	Вишиванка XVIII—XX ст
		
<p><i>Рис.3. – Народні символи українців</i></p>		

На сьогоднішній день велика роль у підтримці народних ремесел виготовлення та оздоблення предметів побуту належить творчим працівникам підприємств народних художніх промислів, художникам, модельєрам, народним майстрам.

Для збереження історичної пам'яті нашого народу необхідно проводити ярмарки, дні ремесел, виставки, що будуть нагадувати естетичну красу предметів побуту українців, показувати різноманітні традиційні елементи, творчо переосмисленні, в оздоблені сучасних предметів побуту, в тому числі вишиванки, рушники, писанки тощо.

Висновки. Основними естетичними засобами передачі традицій через побутові предмети широкого вжитку є насамперед художній символ краще за все піддається розкриттю через зіставлення із суміжними категоріями: образу, з одного боку, і знаку – з іншого. Українці відтворюють ці символи у вишивці на сорочках, рушниках, у [розписі](#) посуду, в [кованих виробах](#), у [різьбленні](#), в [барельєфному](#) прикрашанні житла, у розписах [печі](#) в [хатах](#), [гончарних](#) виробах, у [гравюрі](#), а також, в окремому виді української творчості — в [писанках](#), українських рушниках, вишиванках.

Етнічний момент у художніх промислах (гончарство, ткацтво, художня обробка металу і дерева тощо) допомагає виокремити саме те, що вони пов'язані з стійкістю і своєрідністю, завдяки чому майбутнім поколінням передаються у спадок досвід та розуміння знаковості, як орнамент на посуді, рушниках, одязі та інше.

Перспективи подальшого дослідження. Особливо увагу варто приділити вивченню сучасних авторських творів, які творчо переосмислюють багатовікову традицію, і малосерійні вироби, сприяють збагаченню асортименту сучасного промислового виробництва, всебічному розвитку цього виду творчості, збереження для наступних поколінь кращих зразків предметів побуту українців. А також українське вбрання, в дизайні якого з кожним днем все більше використовується осучаснених традиційних символічних елементів,

щодня набирає популярності, стає не лише традиційним історичним одягом українця, а й сучасним і модним.

Література

1. Вовк Ф. Этнографические особенности украинского народа / Ф. Вовк. — М.: Советский художник, 1980. — 142с.
2. Кара–Васильєва Т. Українська вишивка. Альбом. / Т .Кара–Васильєва. — К.: Мистецтво, 1993. — 165с.
3. Кравець О. Сімейний побут та звичаї українського народу / О. Кравець. — М.: Мистецтво, 2001. — 159с.
4. Шестаков В.П. Эстетические категории. Опыт системного и исторического исследования / В.П. Шестаков.— М.: Эстетика, 1983. — 58с.

Аннотация

Гнатюк Л.Р., Куракина А.В. Эстетика предметов быта украинцев.

Статья посвящена исследованию эстетики быта украинского. Исследование проведено на образцах бытовых предметов, символах украинцев, их эстетическом назначении. На основе проведенного анализа выявлены главные черты, функции, традиции, символические и знаковые системы к которым относятся основные предметы быта украинцев.

Ключевые слова: предметы быта, черты народного быта, украинская национальная символика, художественный символ, символическая и эстетическая функции.

Abstract

Gnatjuk L.R., Kurakina A.V. Aesthetics of the life subjects of Ukrainians.

This paper is devoted to the study of aesthetics Ukrainian life. The study was conducted on samples of household items, Ukrainian symbols, their aesthetic purpose. On the basis of the analysis revealed the main features, functions, traditions, and symbolic sign systems which include basic household items Ukrainian.

Keywords: household items, the features of national life, the Ukrainian national symbols, artistic symbol, symbolic and aesthetic functions.